



UOT 340.130.5

DOI: <https://doi.org/10.62130/TLIT9765>

Sümbül TURABOVA

Bakı Dövlət Universiteti

e-mail: [sumbul.turabova@gmail.com](mailto:sumbul.turabova@gmail.com)

## NORMATİV XARAKTERLİ AKTLAR VƏ QEYRİ-NORMATİV HÜQUQİ AKTLAR

### XÜLASƏ

Məqalədə ilk növbədə göstərilir ki, normativ xarakterli aktlarla qeyri-normativ hüquqi aktlar üçün xarakterik olan ümumi cəhət onların müvafiq normativ akta uyğun qəbul edilməsi və onun müvafiq normasına istinad edilməsinin zəruriliyidir.

Müəllif qeyd edir ki, “normativ xarakterli aktların” qanunvericilik səviyyəsində tanınması faktı milli hüquq sistemində alternativ hüquq mənbələrinin tanınması istiqamətində ilk addımdır. İddia olunur ki, qeyri-normativ hüquqi aktlarda “xüsusiyyət (birdəfəlik istifadə)” xüsusiyyətinin olması və normativ xarakterli aktlarda belə xüsusiyyətin olmaması qeyri-normativ xarakterli aktları normativ xarakterli aktlardan fərqləndirmək üçün əsas meyardır. fərdi hüquqi aktlar.

Müəllif yanaşmasına uyğun olaraq yalnız Azərbaycan Respublikasında hüquq mühafizə aktlarının “yüksək kateqoriyalı hüquq mühafizə aktları” və “aşağı kateqoriyalı hüquq mühafizə aktları” təsnifatının tətbiqi çərçivəsində normativ xarakterli aktların yeri ola bilər, aydın şəkildə müəyyən edilməlidir.

**Açar sözlər:** qanun, akt, qeyri-normativ, norma, sistem

### Giriş

**N**ormativ xarakterli aktların elmi konsepsiyasının hazırlanması baxımından bu növ hüquqi aktların yalnız normativ hüquqi aktlarla deyil, habelə qeyri-normativ hüquqi aktlarla qarşılıqlı nisbətində dəqiq müəyyənəndirilməsi olduqca vacibdir. Həmin hüquqi aktlar arasında olan fərqli əlamətlərin tədqiqi zamanı milli konstitusiyaya qanunvericiliyində əks olunmuş ümumi müddəalar da mütləq nəzərə alınmalıdır. “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının 21 dekabr 2010-ci il tarixli Konstitusiyaya Qanununda normativ xarakterli aktlara və qeyri-normativ hüquqi aktlara dair yalnız bir ümumi əlamət göstərilir. Belə ki, Konstitusiyaya Qanununun 3.2-ci və 4.3-cü maddələrinə uyğun olaraq həm normativ xarakterli aktlar, həm də qeyri-normativ hüquqi aktlar “müvafiq normativ hüquqi akt əsasında qəbul edilməlidir və onun müvafiq normasına istinad etməlidir” [1]. Eyni zamanda Konstitusiyaya Qanununun 3.1-ci maddə-

sində yalnız qeyri-normativ aktlar üçün xarakterik olan əlamət əks etdirilmişdir ki, bu da qanunvericinin məntiqinə görə onları yalnız normativ hüquqi aktlardan deyil, normativ xarakterli aktlardan da fərqləndirir. Onların qəbulu konkret (birdəfəlik) təşkilati, nəzarət və ya sərəncamverici tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədi ilə əlaqədardır və ya digər birdəfəlik tətbiq hallar üçün nəzərdə tutulur. Qanunverici tərəfindən qeyri-normativ aktların belə konkret tərifinin verilməsi məntiqi olaraq bizi Konstitusiyaya Qanununda göstərilən bütün normativ aktların əlamətlərinin təfərrüatlı şəkildə nəzərdən keçirməyə təhrik edir.

Normativ xarakterli aktların mahiyyətinin dərk edilməsi baxımından hesab edirik ki, “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiyaya Qanununun 3-cü maddəsində qeyri-normativ hüquqi aktlara münasibətdə “konkretlik” (birdəfəlilik) cəhətinin xüsusi olaraq göstərilməsi və həmin Qanunun 4-cü maddəsində normativ hüquqi aktlarla bağlı belə əlamətin olmaması normativ xarakterli akt-



ların fərdi-hüquqi aktlardan fərqləndirilməsi üçün əsas meyar sayılmalıdır.

Bununla belə Konstitusiyaya qanununda hüquqi aktların göstərilən növləri arasında yalnız bir fərqləndirici əlamətin qeyd edilməsi, həmçinin qanunvericiliklə təsbit edilən bir ümumi əlamətin (“müvafiq normativ hüquqi akt əsasında qəbul edilməlidir və onun müvafiq normasına istinad etməlidir”) mövcudluğu normativ hüquqi aktların daha bir növünün yalnız həmin hüquqi aktları qəbul edən subyektlərin göstərilməsi yolu ilə fərqləndirilməsinin əsaslandırılması nöqtəyi-nəzərdən ən azı nəzəri baxımdan dərkətmə səviyyəsində böyük problemlər yaradır.

Qanunvericinin hüquqi aktların iki böyük “blok”u arasında (normativ hüquqi aktlar və qeyri-normativ hüquqi aktlar) nə normativ hüquqi aktlar üçün, nə də qeyri-normativ hüquqi (fərdi-hüquqi) aktlar üçün səciyyəvi olmayan və spesifik cəhətlərə malik olan hüquqi aktları əlahiddə bir kateqoriyasının (şərti olaraq onları “əlaqəli” adlandırmaq) fərqləndirilməsi ilə bağlı söyləri başadüşüləndir. Lakin belə hesab etmək olar ki, göstərilən “qanunvericilik konstruksiyası” yalnız “normativ xarakterli aktların” hüquq tətbiqetmə aktları qismində tanınması halında praktiki mövcudluq (tətbiqolunma) və nəzəri “əsaslandırma” hüququna malikdir. Təbii ki, belə yanaşma hüquq tətbiqetmə aktların təbiətinin ənənəvi anlamının tərəfdarlarının iradəsinə tuş gəlir. Bununla belə, “normativ xarakterli akt” anlayışının elmi-hüquqi müstəvidə müstəqil mövcudluğu üçün dəqiq nəzəri-hüquqi əsaslandırmanın olmaması gələcəkdə Konstitusiyaya qanununun müddəalarına yenidən baxılmasına gətirib çıxaracaqdır. Hüquqi aktların əlahiddə bir növü kimi normativ hüquqi aktların ayırd edilməsi zərurətinin əsaslandırılmasının qanunvericilikdə aydın şəkildə sezilən “natamamlıq” gələcəkdə (qanunvericilik fəaliyyətində mütəmadi olaraq baş verdiyi kimi) sadəcə qanunvericilərin müəyyən qrupu (mürəkkəb təsnifatların əleyhdarları) tərəfindən həmin bölgünü müvafiq qanundan çıxarmalarına cəhd etmələrinə səbəb olacaqdır.

Normativ xarakterli aktları şərtsiz olaraq “birdəfəlik tətbiq üçün” nəzərdə tutulan, yəni prinsiplə olaraq hüquq tətbiqçisinə hər hansı normaya-

ratma fəaliyyətini həyata keçirilməyə icazə verməyən digər hüquq tətbiqetmə aktlarından (onları “ikincidərəcəli hüquq tətbiqetmə aktları” adlandırmaq olar) fərqləndirmək üçün bir sıra cəhətləri göstərmək olduqca mühümdür.

Normativ xarakterli aktların hüquq tətbiqetmə aktlarının sistemində yerini dəqiq müəyyənləşdirmək məqsədilə onları “birinci dərəcəli hüquq tətbiqetmə aktları” kimi nəzərdən keçirmək lazımdır. Başqa sözlə, Azərbaycan Respublikasında hüquq tətbiqetmə aktların “birinci dərəcəli hüquq tətbiqetmə aktlar” və “ikincidərəcəli hüquq tətbiqetmə aktlar” kimi təsnifatının aparılması çərçivəsində normativ xarakterli aktların yerinin dəqiq şəkildə müəyyənləşdirilməsinin mümkün olması qənaətdəyik. Fikrimizcə, Azərbaycan Respublikasının bütün hüquqi aktlarının nizamlanması, onlara “bitkinlik” və dəqiq iyerarxiyalıq formalarının verilməsinin yeganə açarı da məhz bunda özünü ifadə edir. Hesab edirik ki, konstitusiyaya qanunvericiliyi səviyyəsində “normativ xarakterli aktların” tanınması faktı milli hüququn alternativ mənbələrinin tanınması yolunda ilkin addımdır. Şübhəsiz ki, hüququn ifadəsinin həmin yeni formaları yalnız güclü hökmran göstərişlər verməyə qabil olan dövlət orqanlarından deyil, həm də özünüidarəetmə və koordinasiya elementlərinə böyük əhəmiyyətin verildiyi orqanlarından gələn “normativ başlanğıcların” nəzərə alınması potensialını özündə ifadə edir.

Nəhayət, hüquq tətbiqetmə aktların “birinci dərəcəli hüquq tətbiqetmə aktlar” (normativ xarakterli aktlar) və “ikinci dərəcəli hüquq tətbiqetmə aktlar” (qeyri-normativ hüquqi aktlar) kimi təsnifatının aparılmasının qəbulunun və qanunvericiliklə təsbitinin xeyrinə “Normativ-hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiyaya Qanununun 3.2-ci və 4.3-cü maddələrində əks etdirilən və sadalanan hüquqi aktlara münasibətdə birbaşa ifadə olunan ümumi müddəalar (“müvafiq normativ hüquqi akt əsasında qəbul edilməlidir və onun müvafiq normasına istinad etməlidir”) [1] da xidmət edir.

“Birinci dərəcəli hüquq tətbiqetmə aktlar”ın belə anlamı gələcəkdə həmin qrupa “məhkəmə hüquqyaratma aktları”nın və digər hüquqi aktların daxil edilməsi baxımından özündə böyük potensialı cəmləşdirir ki, həmin aktların da qəbulu



ayrı-ayrı səlahiyyətli orqanların normayaratma və hüquq tətbiqetmə fəaliyyətinin uzlaşması (sintezi) şəraitində baş verir. Şübhəsiz ki, hüquqi aktların hər iki növünün təbiətinin bu şəkildə dərkə yalnız göstərilən hüquqi aktların milli hüquq sistemində yerinin və rolunun artmasına deyil, həm də həmin aktları qəbul edən orqanların statusu və nüfuzunun yüksəlməsinə güclü təkan verir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, heç də bütün rəsmi sənədlər (məsələn: müxtəlif növ arayışlar, etibarnamələr, qəbzələr, yük qaimələri, ödəniş tapşırıqları, diplomlar, attestatlar, şəxsiyyət vəsiqələri və s.) hüquq tətbiqetmə aktları deyil, çünki onlar yuxarıda qeyd olunan əlamətlərə uyğun gəlmir. Belə sənədlər vətəndaşlar və təşkilatlar arasında, həmçinin sonuncuların öz aralarında xidməti əlaqələrin texniki-əməliyyat vasitələri qismində çıxış edirlər.

Fikrimizcə, ənənəvi, klassik yanaşma tərzinə uyğun olaraq hüquq tətbiqetmə aktı aşağıdakıları özündə ehtiva etməlidirlər:

- zəruri zahiri atributlara (rekvizitlərə) malik olmalıdırlar, yəni müəyyən edilmiş qaydalara və tələblərə (verilmə yeri və vaxtı, tarix, imza, möhür, qanuna istinad, kimin tərəfindən verilmişdir və s.) cavab verməlidir;

- müəyyən daxili quruluşa: qərarın özünün ifadə olunan təsviri hissəyə, əsaslandırıcı və nəticəvi hissələrinə malik olmalıdırlar. Belə tərkib elementləri olmayan istənilən akt öz hüquqi qüvvəsini və əhəmiyyətini itirir.

Eyni zamanda hüquq tətbiqetmə aktların səciyyəvi əlamətlərini də göstərmək zəruridir:

1) onlar fərdi-müəyyənədicə məzmunla malikdir, yəni konkret şəxslərə şamil edilir (məsələn: məhkəmə hökmü, işçinin işdən azad olunması haqqında əmr, vətəndaşın ordenlə təltif edilməsi haqqında fərman və s.);

2) hökmran səciyyə daşıyır və icrası məcburiyyətdir, çünki dövlət tərəfindən yaxud onun razılığı ilə ictimai təşkilatlar, yerli özünüidətmə orqanları, digər struktur və təsisatlar tərəfindən qəbul edilirlər (deleqə edilmiş səlahiyyətlər). Belə aktların yerinə yetirilməməsi sanksiyaların tətbiq olunmasına gətirib çıxarır;

3) özündə hüquq normasını (ümumi davranış qaydasını) əks etdirmir və bu səbəbdən hüquq

mənbəyi sayılmır. Onların təyinatı hüquq normalarını yaratmaq deyil, tətbiq etməkdir;

4) normanı tətbiq edənlə normanın adresatı arasında konkret hüquq münasibətlərini doğuran hüquqi faktlar qismində çıxış edir. Bununla da həmin aktlar ümumi göstərişləri konkretləşdir-məklə lokal hüquqi tənzimlənməni həyata keçirirlər;

5) birdəfəlik tətbiq üçün nəzərdə tutulur, tətbiq olunduqda sonra isə onların hüquqi qüvvəsinə xitam verilir;

6) dövlət məcburiyyəti ilə təmin olunurlar. Burada söhbət hətta müəyyən hallarda gücdən istifadə etmək tələb olunarsa belə, qanunvericinin iradəsinin həyata keçirilməsindən gedir.

“Hüquqi aktların Azərbaycan Respublikasının Hüquqi Aktların Dövlət Reyestrinə daxil edilməsi qaydaları haqqında Əsasnamə”nin 1.10-cu bəndinə görə “Dövlət Reyestrinə konkret (birdəfəlik) təşkilati, nəzarət və ya sərəncamverici tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədilə qəbul edilən və ya digər birdəfəlik tətbiq halları üçün nəzərdə tutulan *normativ xarakterli aktlar* (qeyd bizimdir – S.T.) deyil, məhdud subyektlər dairəsi üçün məcburi davranış qaydalarını əks etdirən və dəfələrlə tətbiq olunmaq üçün nəzərdə tutulmuş *normativ xarakterli aktlar* daxil edilir” [2]. Hesab edirik ki, bu bənddə vaxtilə ifadə qeyri-dəqiqliyinə yol verilməmişdir və həmin bənd dəyişdirilməlidir. Çünki bu halda fərdi-hüquqi aktlarla *normativ xarakterli aktlar* arasında əsas fərq pozulur və “birdəfəlik tətbiq halları üçün nəzərdə tutulan *normativ xarakterli aktlar*”ın “mövcudluğu” və bu *normativ xarakterli aktlar* sırasına, habelə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarlarının, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin sərəncamlarının “daxil olması” iddia olunur. Fikrimizcə, qeyd olunan Əsasnamənin həmin bəndinin ölkə Konstitusiyasının və “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiya Qanunun müvafiq müddəalarına tam uyğunlaşdırılması məqsədilə oradakı “*normativ xarakterli aktlar*” ifadəsi “*hüquqi aktlar*” ifadəsi ilə əvəz edilməlidir. Nəzər alsaq ki, elə həmin Əsasnamənin 1.9-cu bəndində ümumi mənada daşıyan “*hüquqi aktlar*” ifadəsi (“Dövlət Reyestrinə daxil edilmək üçün təqdim olunan *hüquq*”



*qi aktlar* (qeyd bizimdir – S.T.) “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununun, həmçinin ayrı-ayrı hüquqi aktların hazırlanması və qəbuluna dair müəyyən edilmiş qaydaların tələblərinə uyğun olmasıdır” [2]) istifadə olunur, 1.10-cu bəndində mövcud olan “normativ xarakterli aktlar” ifadəsinin yalnız texniki qüsurlar nəticəsində Əsasnamədə əks olunmasını söyləmək olar.

Normativ xarakterli aktları qəbul edən subyektlərin müxtəlif hüquqi statusa malik olması baxımından onlara dair düzgün vahid ifadənin istifadəsi olduqca vacibdir. Bu baxımdan ölkə başçısının fəal fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Belə ki, “Hüquqi aktların Azərbaycan Respublikasının Hüquqi Aktların Dövlət Reyestrinə daxil edilməsi qaydaları haqqında Əsasnamə”nin təsdiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 fevral 2017-ci il tarixli Fərmanı normativ xarakterli aktları qəbul edən subyektlər barəsində rəsmi olaraq “orqanlar (qurumlar)” ifadəsinin istifadə olunmasını mümkün etmişdir.

Qeyri-normativ xarakterli akt müəyyən edilmiş formaya malik rəsmi sənəddir və aşağıdakı cəhətlərlə xarakterizə olunur:

1) şəxslərin fərdi olaraq müəyyənləşdirilmiş dairəsinə şamil olunur;

2) hüquq normalarını əks etdirmir;

3) fərdi olaraq müəyyənləşdirilmiş şəxslərin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hüquqlarını və vəzifələrini realizə edir.

Milli konstitusiyaya qanunvericiliyinin müddəalarına uyğun olaraq qeyri-normativ hüquqi aktlar milli qanunvericiliyə daxil deyil və normativ hüquqi aktlara aid olunmur. Bununla yanaşı, qeyri-normativ hüquqi aktlara və onların rəsmiləşdirilməsinə münasibətdə müəyyən tələblərin mövcudluğunu da qeyd etmək lazımdır. Belə ki, qeyri-normativ hüquqi akt aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

1) qüvvədə olan qanunvericiliyə və yuxarı dövlət orqanlarının hüquqi aktlarına zidd olmamalıdır;

2) onun strukturu tənzimləmə predmetinin əhatəli şəkildə açılıb göstərilməsini təmin etməlidir, məzmunu isə onun eyni cür anlamını və tətbiqini təmin etməli, nəzərdə tutulan tədbirlərin məzmununu dəqiq ifadə etməli, hüquqi aktın qüvvəsinin

şamil olunduğu və müəyyən olunmuş müddətdə onun realizəsinə görə məsuliyyət daşıyan şəxslərin dairəsinə müfəssəl olaraq müəyyənləşdirməlidir.

Milli qanunvericiliyin tələbləri ilə ziddiyyət təşkil edən qeyri-normativ aktlar onların qəbul edildiyi andan etibarsız sayılır və tətbiq edilə bilməz. Müxtəlif səviyyədə olan səlahiyyətli orqanlar tərəfindən qəbul edilmiş fərdi-hüquqi aktların arasında ziddiyyət yarandıqda səlahiyyətlərinə müvafiq aktın qəbul edilməsinin daxil olduğu yuxarı səlahiyyətli orqanın hüquqi aktı tətbiq edilir. Eyni səviyyədə olan səlahiyyətli orqanlar tərəfindən qəbul edilən fərdi hüquqi aktların bir-biri ilə ziddiyyət təşkil etməsi zamanı səlahiyyətinə müvafiq qərarın qəbul edilməsinin daxil olduğu orqanın hüquqi aktı tətbiq edilir. Maraqlı şəxsin müraciəti əsasında bir hüquqi aktın digəri üzərində prioritetliyi haqqında qərar yuxarı səlahiyyətli orqan və ya məhkəmə tərəfindən qəbul edilir.

Yuxarıda göstərilən tələblərlə yanaşı, qeyri-normativ hüquqi akt aşağıdakı rekvizitləri əks etdirməlidir:

1) hüquqi aktın adı;

2) həmin aktın baxılması predmetini ifadə edən sərlovhə;

3) aktın qəbul edildiyi yer və tarix;

4) müvafiq aktı imzalamaq səlahiyyətinə malik olan şəxsin (şəxslərin) imzası (imzaları);

5) qanunvericiliklə nəzərdə tutulan hallar istisna edilməklə müvafiq orqanın möhürü.

Qeyri-normativ hüquqi akt, bir qayda olaraq, qəbul edilmə anından etibarən (əgər onun mətnində daha gec müddət müəyyənləşdirilməyibsə) qüvvəyə minir. Qeyri-normativ hüquqi aktın fəaliyyət müddətinə gəldikdə isə o həmin aktın tələblərinin yerinə yetirilmə anından və ya müvafiq hüquqi aktın ünvanlandığı şəxslər üçün nəzərdə tutulan tapşırıqların icra edilməsi anından öz qüvvəsini dayandırır. Bununla belə, qeyd edilməlidir ki, qeyri-normativ hüquqi aktın fəaliyyətinin xitamına qədər o həmin hüquqi aktı qəbul edən səlahiyyətli orqan tərəfindən, eləcə də həmin orqana münasibətdə yuxarı sayılan dövlət orqanı yaxud məhkəmə tərəfindən dayandırılma, dəyişdirilmə və tamamlana bilər.





Fərdi xarakterli hüquqi akt dedikdə konkret şəxslərin hüquq və vəzifələrini müəyyən edən, dəyişdirən və ya ləğv edən akt başa düşülür. Bir çox hallarda qeyri-normativ hüquqi aktı normativ hüquqi aktdan əlamətlər qismində normativ hüquqi aktın tətbiqinin vaxtaşırılığını və ya həmin aktla təsbitlənən hüquq normasının fəaliyyətinin dəfələrlə təkrarlığını ayırd edirlər. “Lakin normativ hüquqi aktın hüquq normasının müəyyənləşdirilməsinə, dəyişdirilməsinə və ya ləğvinə istiqamətlənməsi halından çıxış etdikdə istənilən halda onun tətbiqinin təkrarlanması ümumiləşdirilir” [3, s. 42].

Bununla əlaqədar normativ hüquqi aktlar formasında qəbul edilən, lakin bir hala münasibətdə (məsələn: hər hansı təşkilatın, təsisatın yaradılması və ya ləğvi haqqında) tətbiqinin hesablandığı sənədlər formal mənada normativ hüquqi sayılır. Eyni zamanda qeyd edək ki, bu normativ hüquqi aktların məzmununu araşdırarkən onların yüksək ictimai əhəmiyyətliliyini görməmək mümkün deyildir. Yüksək ictimai əhəmiyyətlilik xüsusiyyəti isə fərdi subyektlərə yönəlmiş və yalnız onların maraqlarını ifadə edən qeyri-normativ aktlara xas ola bilməz.

Normativ hüquqi aktlardan və normativ xarakterli hüquqi aktlardan fərqli olaraq qeyri-normativ hüquqi aktın yazılı forması qanunvericilikdə o qədər də təfərrüatlı şəkildə tənzimlənmir. Yazılı qeyri-normativ hüquqi akt həmin aktı verən orqanın adını, həmçinin bu orqanın, onun müavininin və ya onun adından çıxış etmək səlahiyyətinə malik olan digər şəxslərin imzalarını və soyadlarını əks etdirməlidir. Birinci tələbin gözlənilməməsi aktın əhəmiyyətsizliyinə, ikinci tələbin gözlənilməməsi isə aktın qeyri-hüquqiliyinə gətirib çıxarır ki, ikinci halda buraxılmış pozuntunu aradan qaldırmaq imkanı mövcuddur. Bundan başqa, qanunvericilikdə aktın öz fəaliyyətinə başladığı an nəzərdə tutulmuşdur. Mübahisələndirməyə məruz qalmış yazılı aktlar üçün müvafiq aktı qəbul edən orqan onun ünvanlandığı şəxsə və ya şəxslərə mübahisələndirmə qaydasını izah etməlidir.

Qeyri-normativ hüquqi aktlar hüquq normasına əsaslanan fərdi göstərişlərdir ki, onlar da konkret situasiyanın həllinə istiqamətlənir və müəyyən şəxs və ya şəxslərin dairəsi üçün məcburidir, eləcə

də birdəfəlik tətbiq üçün hesablanmışdır. Qeyri-normativ, yəni fərdi aktlar hüquq normalarının konkret hüquqi münasibətlərə yönəlik tətbiqini ehtiva edir və beləliklə də həmin aktlar göstərişlərin konkretliyi, qeyri-personlaşdırılmış səciyyə daşması, birdəfəlik tətbiq olunma və konkret hüquq münasibətlərinin yaranması, dəyişdirilməsi və ya xitam olunması şəklində hüquqi nəticələrə gətirib çıxarma kimi xassələrə malikdir. Belə aktlara qeyri-hüquqi fəaliyyət formalarını və yaxud da hökmran subyektin münasibətlərdə bərabərhüquqlu tərəf qismində çıxış etdiyi (məsələn: publik müqavilələrin bağlanması üzrə münasibətlərdə) formalara aid etmək olmaz. Qeyri-normativ hüquqi aktlar əmrlər, sərəncamlar və digər formalarda ifadə oluna bilər.

Müasir dövrdə fərdi və normativ hüquqi tənzimlənmənin dəqiq qarşılıqlı əlaqəsi prosesi müəyyən başlanğıclara əsaslanmalıdır. Belə ki, ilk növbədə cəmiyyətin inkişafının indiki mərhələsində hər bir fərd məxsusi maddi faydaya nail olma mənasında deyil, daha da geniş mənada, yəni qeyri-maddi nemətlər, mənəvi dəyərlər kimi mənalarda özünün maraqlarını dərk etməlidir. Başqa sözlə ifadə etsək, bir fərdin maraqları digər insanların maraqları ilə uzlaşmalıdır. İctimai əhəmiyyətli problemlərin həlli məqsədi ilə fərdlərin xüsusi maraqları birləşdirilməlidir. Bununla əlaqədar fərdlərin xüsusi maraqlarının ictimai maraqlara transformasiya olunduğu ictimai birliklər yaradılır. İnsanlar üçün həyati vacib problemlərin həlli ilə dövlət daha az məşğul olduğu halda, cəmiyyət bu problemlərin həllində daha böyük resurslara malik olur və onlardan istifadə edir. Dövlət cəmiyyət tərəfindən gələn təşəbbüslərlə daha çox məşğul olmalıdır.

Beləliklə, insan və dövlət ictimai həyatın yenilənməsi şəraitində biri-birinə yardım etməklə, xüsusilə publik maraqların harmonizasiya prosesini həyata keçirirlər, bununla da sosial tənzimləmədə normativ və fərdi məqamların idraki balansını təmin edir. Y.S.Reşetovun haqlı olaraq qeyd etdiyi kimi, “normativ və fərdi-hüquqi tənzimlənmənin nisbəti daha çox hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipindən asılıdır... Hakimiyyətlərin bölgüsü normativ və fərdi hüquqi tənzimlənmənin optimallaşdırılması işində mühüm rol oynayır” [4, s. 19-20].



Şübhəsiz ki, istənilən normativ tənzimləyici sistem bu və ya digər cəmiyyətin nail olduğu mə-nəvi, sosial-siyasi və iqtisadi inkişafın dərəcəsini əks etdirir. Çünki məhz normativ tənzimləyici sistemdə ölkənin həyatı və inkişafının mədəni-mənəvi, milli-etnik, tarixi-siyasi xüsusiyyətləri, dövlət hakimiyyətinin xarakteri və spesifikasiyası, insanların həyatının səviyyəsi və keyfiyyəti öz əksini tapır. İctimai münasibətlərin tənzimlənməsi sistemi biri-biri ilə sıx qarşılıqlı əlaqədə olan müxtəlif normalar qrupundan ibarətdir.

Tamamilə təbiidir ki, ictimai münasibətlərin nizamlanmasının gedişatında normaların bir qrupunun fəal rolu digər sosial normalarla, o cümlədən normativ hesab olunmayan, yəni fərdi nizam-

layıcı normalarla korrektə edilir və tamamlanır. Olduqca sadə sosial nizamlayıcı kimi fərdi tənzimlənmə konkret bilavasitə situasiyanı nəzərə almaqla həyatı problemləri həll etməyə imkan verir. Lakin belə nizamlanma insanların fəaliyyətində analoji vəziyyətlərdə lazımı oxşar yanaşmanı tam şəkildə təmin etmir. Meydana çıxan hər bir oxşar problemi hər dəfə yenidən həll etmək lazım gəldiyindən subyektiv, irəlidən gəlinmiş yanlış fikrə əsaslanan qərarların qəbulu üçün geniş imkanlar açılır. Ona görə də normativ tənzimləyicilər özlərinin mühüm əhəmiyyətini və müəyyən edici rolunu saxlayır. Bu zaman, təbii ki, tarixən formalaşmış sosial dəyərlər sistemi, sosial-psixoloji amillər və s. nəzərə alınmalıdır.

### İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1)“Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiyaya Qanunu // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2011, №2, maddə 69.

2)“Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il 30 sentyabr tarixli 304-VKQD nömrəli Konstitusiyaya Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar “Hüquqi aktların Azərbaycan Respublikasının Hüquqi Aktların Dövlət Reyestrinə daxil edilməsi qaydaları haqqında Əsasnamə”nin təsdiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011-ci il 1 iyul tarixli 463 nömrəli Fərmanında dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 fevral 2017-ci il Fərmanı // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2017, №2, maddə 170.

3)Учаев А.А. Актуальные вопросы надзора за законностью правовых актов // Законность и правопорядок, 2012, Вып.3, с.40-44.

4)Решетов Ю.С. Нормативное и индивидуальное правовое регулирование // Вестник Пермского ун-та. 2013, Вып.2, с.17-22.

**Сунбул ТУРАБОВА**

Бакинский Государственный Университет

## АКТЫ НОРМАТИВНОГО ХАРАКТЕРА И НЕНОРМАТИВНЫЕ ПРАВОВЫЕ АКТЫ

### РЕЗЮМЕ

В статье в первую очередь указывается, что общим признаком, который характерен для актов нормативного характера и ненормативных правовых актов является то, что они принимаются по соответствующему нормативному акту и необходимо сослаться на его соответствующую норму.

Автором отмечается, что факт признания на законодательном уровне «актов нормативного характера» является первым шагом на пути признания в национальной правовой системе альтернативных источников права. Утверждается, что наличие свойства «конкретности (разовости)» у ненормативных правовых актов и отсутствие такой характеристики у актов нормативного характера является основным критерием отграничения актов нормативного характера от индивидуально-правовых актов.

В соответствии с авторским подходом, лишь в рамках введения классификации правоприменительных актов в Азербайджанской Республике на «правоприменительные акты высшей категории» и «пра-



воприменительные акты низшей категории» можно четко определить место актов нормативного характера.

**Ключевые слова:** право, акт, ненормативный, норма, система

**Sunbul TURABOVA**  
Baku State University

## ACTS OF NORMATIVE CHARACTER AND NON-NORMATIVE LEGAL ACTS

### SUMMARY

It is noted in the article that a common feature that is characteristic of normative acts and non-normative legal acts is that they are adopted according to the relevant normative act and it is necessary to refer to its corresponding norm.

The author notes that the fact of recognition at the legislative level the “acts of a normative character” is the first step towards the recognition of alternative sources of law in the national law system. It is argued that the presence of the property of “specificity (one-time)” in non-normative legal acts and the absence of such a characteristic in acts of a normative character is the main criterion for delimiting such acts from individual legal acts.

In accordance with the author’s approach, only within the framework of the classification of law enforcement acts in the Republic of Azerbaijan into “law enforcement acts of the highest category” and “law enforcement acts of the lowest category” it is possible to clearly determine the place of acts of normative character.

**Keywords:** law, act, non-normative, norm, system.